

Sygn. akt III CZ 347/22

POSTANOWIENIE

Dnia 28 lutego 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Monika Koba (przewodniczący)

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

w sprawie z powództwa M. M.
przeciwko Bank spółce akcyjnej oddział w Polsce z siedzibą w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 28 lutego 2023 r.
w Izbie Cywilnej w Warszawie,
zażalenia strony pozwanej
na wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie
z 3 czerwca 2022 r., sygn. akt V Ca 2805/19,

**oddala zażalenie, pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania zażaleniowego do orzeczenia kończącego
postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 3 czerwca 2022 r. Sąd Okręgowy w Warszawie uchylił wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy-Woli w Warszawie z 21 lutego 2018 r., sygn. akt II C 2781/16 i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania, pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

Zdaniem Sądu Okręgowego Sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy, gdyż ustalając, że kwestionowane przez powódkę klauzule waloryzacyjne mają cechy abuzywne, uchylił się od dokonania oceny prawnej skutków

zastrzeżenia w umowie kredytu mieszkaniowego nr [...], zawartej przez strony 6 lipca 2005 r., klauzul abuzywnych. Żądanie pozwu, które koncentrowało się wokół przeliczenia rat kredytu spłaconych przez powódkę z zastosowaniem kursu kupna z tabeli banku, nie zaś kursu średniego NBP, zostało przez Sąd ocenione jako niezasadne i z tego powodu poprzestał on jedynie na ustaleniu, iż łącząca strony postępowania umowa zawierała niedozwolone klauzule. Tymczasem, w ocenie Sądu drugiej instancji, po ustaleniu abuzywności postanowień należało rozważyć, jaki wywołuje to skutek, tj., czy powódka nie jest związana tymi postanowieniami, a umowa podlega wykonaniu w pozostałym zakresie, czy też konsekwencją wystąpienia niedozwolonych postanowień winno być przekształcenie treści umowy, tak aby w miejsce postanowień niewiążących i wyeliminowanych wprowadzić inne regulacje, nieprzewidziane przez strony w chwili zawarcia umowy, czy też skutkiem uznania za abuzywne kwestionowanych postanowień umownych będzie konieczność uznania umowy za nieważną, gdyż po wyeliminowaniu tzw. klauzul abuzywnych niemożliwym jest wykonanie umowy.

W zażaleniu pozwany zarzucił naruszenie art. 386 § 4 k.p.c., polegające na bezzasadnym przyjęciu, że zachodzą przesłanki do uznania, iż Sąd Rejonowy nie rozpoznał istoty sprawy, podczas gdy Sąd pierwszej instancji dokonał oceny zasadności roszczenia o zapłatę oraz oceny abuzywności zakwestionowanych postanowień w układzie procesowym, w którym strona powodowa przedmiotem powództwa nie obejmowała roszczenia o ustalenie nieważności umowy/bezskuteczności klauzul/ukształtowania stosunku prawnego i nie wносиła o to także w apelacji, co należy poczytywać za niedopuszczalne na gruncie art. 383 k.p.c., zmierzające do obejścia przewidzianego w art. 378 § 1 k.p.c. zakazu rozpoznawania sprawy poza granicami apelacji, a dodatkowo naruszające art. 316 § 1 w związku z art. 321 § 1 k.p.c. i zasadę kontrydiktoryjności postępowania cywilnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W postępowaniu wywołanym wniesieniem zażalenia, uregulowanego w art. 394¹ § 1¹ k.p.c., Sąd Najwyższy bada jedynie, czy sąd drugiej instancji prawidłowo przyjął, że zachodzi jedna z przyczyn uzasadniająca uchylenie wyroku sądu

pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, objętych art. 386 § 2 i 4 k.p.c. Rozpoznanie zażalenia nie zmierza do oceny zasadności żądania pozwu, ani apelacji, czy też merytorycznego stanowiska prawnego sądu drugiej instancji. Dokonywana kontrola ma charakter formalny. Zakres kontroli w postępowaniu zażaleniowym obejmuje więc zbadanie, czy sąd drugiej instancji prawidłowo pojmował przyczynę uzasadniającą wydanie orzeczenia kasatoryjnego i czy jego merytoryczne stanowisko uprawniało do podjęcia takiej decyzji procesowej.

W powoływanej przez skarżącego uchwale z 15 września 2020 r., III CZP 87/19 (OSNC 2021, nr 2, poz. 11) Sąd Najwyższy nie tylko wskazał na różnice pomiędzy możliwymi do sformułowania przez konsumenta żądaniami pozwu w związku z abuzywnością klauzul umownych, ale wskazał również, że z dyrektywy Rady Wspólnot Europejskich nr 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej – „dyrektywa 93/13”), wynika konieczność poinformowania konsumenta o dostrzeżonej przez sąd z urzędu abuzywności klauzul umownych i przysługujących mu w związku z tym uprawnieniach. Sąd nie jest zobowiązany do niestosowania postanowienia umownego, które zalicza do abuzywnych, jeżeli poinformowany o takiej ocenie konsument nie oczekuje wyciągnięcia konsekwencji z nieuczciwości klauzuli umownej. Konsument może bowiem następnie udzielić świadomej, wyraźnej i wolnej zgody na postanowienie umowy o charakterze abuzywnym i w ten sposób jednostronnie przywrócić mu skuteczność. W wypadku, gdy konsument, po rozeznaniu wynikających z tego konsekwencji, nie chce powoływać się na system ochrony zagwarantowany mu w dyrektywie nr 93/13, nie ma podstaw do stosowania tego systemu. Istotne jest, żeby konsument został poinformowany o przysługujących mu uprawnieniach, w szczególności o uprawnieniu do potwierdzenia klauzul abuzywnych w relacji z przedsiębiorcą, z zastrzeżeniem, iż jeśli tego nie uczyni, to będą one uznane za niewiążące go jako konsumenta, przy zachowaniu jednak - jeżeli to możliwe - związania pozostałymi postanowieniami umowy.

Dopiero odmowa potwierdzenia przed powoda związania klauzulami ocenionymi jako abuzywne albo bezskuteczny upływ wyznaczonego mu w tym celu

terminu, prowadzi ostatecznie na gruncie prawa materialnego do bezskuteczności abuzywnych postanowień umownych, natomiast potwierdzenie - do ich pełnej skuteczności *ex tunc*. Jak następnie wskazał Sąd Najwyższy, w tym momencie sąd staje wobec konieczności dokonania oceny na podstawie materiału zgromadzonego zgodnie z przepisami o postępowaniu cywilnym, czy zachodzą podstawy do uwzględnienia żądania powoda w takim kształcie, w jakim zostało zgłoszone. Poinformowanie powoda o dostrzeżonej przez sąd z urzędu abuzywności pewnych klauzul umownych ma na celu umożliwienie mu stosownej zmiany żądania pozwu, w tym zgłoszenia pewnych żądań jako ewentualne. W ten sposób mogą być pogodzone zasady obowiązujące w postępowaniu cywilnym ze standardami, jakie powinny towarzyszyć wdrażaniu dyrektywy nr 93/13.

Ze względu na reguły obowiązujące w postępowaniu cywilnym, znane obu profesjonalnie reprezentowanym albo stosownie pouczonym stronom, odebranie od konsumenta oświadczenia co do tego, jakie stanowisko zajmuje w związku z oceną sądu, że pewne klauzule w umowie łączącej go z przedsiębiorcą są abuzywne, powinno mieć miejsce jeszcze przed sądem pierwszej instancji. Pozwany musi bowiem wiedzieć, jakiego żądania dochodził powód i mieć możliwość podjęcia przed nim obrony zanim dojdzie do zamknięcia rozprawy przed sądem pierwszej instancji. Powód może oświadczyć, że wprawdzie nie potwierdza związania się klauzulami abuzywnymi, ale w jego ocenie ich nagromadzenie albo znaczenie dla umowy jest takie, że prowadzi do nieważności umowy, w związku z czym powód zgłasza wyłącznie żądania mogące mu przysługiwać w związku z nieważnością umowy.

Gdyby sąd pierwszej instancji nie odebrał od powoda oświadczenia co do stanowiska i żądania pozostającego w związku ze stwierdzoną abuzywnością niektórych klauzul umownych, powinien to uczynić sąd drugiej instancji, jeżeli w jego ocenie w umowie, w związku z którą doszło do sporu, zastrzeżone zostały klauzule abuzywne. Sąd ten zobowiązany jest bowiem z urzędu i niezależnie od zarzutów podniesionych w apelacji do prawidłowego zastosowania w sprawie prawa materialnego. Od treści oświadczenia złożonego w takim przypadku przez powoda może zależeć rozstrzygnięcie sądu drugiej instancji oraz ocena prawna,

którą sąd ten zwiąże zarówno sąd pierwszej instancji, jak i siebie przy ewentualnym ponownym rozpoznaniu sprawy.

W niniejszej sprawie powódka zgłosiła żądanie zapłaty oparte na założeniu, że wyeliminowanie z zawartej przez strony umowy kredytu, który jak wynika z ustaleń faktycznych spłaciła przed wytoczeniem powództwa, nie skutkowało niemożliwością jej utrzymania w pozostałym zakresie. Żądana przez nią kwota została obliczona jako różnica pomiędzy sumą rat kredytu spłaconych przez powódkę z zastosowaniem kursu sprzedaży CHF z tabeli banku, a sumą rat obliczoną z zastosowaniem kursu kupna CHF z tabeli banku. Sąd Rejonowy przyjął natomiast, że brak jest podstaw do zastąpienia postanowienia zawartego w § 3 ust. 3 umowy postanowieniem przewidującym przeliczanie raty kredytu według kursu kupna z tabeli banku, do czego dążyła powódka, gdyż Sąd nie może zastąpić jednej abuzywnej klauzuli dotyczącej kursu sprzedaży CHF inną abuzywną klauzulą z tej samej umowy dotyczącą kursu kupna CHF określonego w tabeli. Usunięcie z umowy zapisów abuzywnych prowadzi do konieczności poszukania w samej umowie a w przypadku braku stosownego rozwiązania w systemie prawa zapisów umownych lub przepisów, które pozwoliłyby na wypełnienie luki powstałej na skutek usunięcia z umowy rozwiązania o charakterze abuzywnym. Ostatecznie przyjął, że dopuszczalne było, w związku z odwołaniem się również w jednym z postanowień umownych do kursu średniego CHF w NBP, zmodyfikowanie postanowienia dotyczącego przeliczenia kwoty raty kredytu w oparciu o to postanowienie, tj. z zastosowaniem średniego kursu NBP franka szwajcarskiego. We wniesionej apelacji powódka dała wyraz braku aprobaty dla takiego właśnie przeliczenia. Z akt sprawy wynika, że dopiero Sąd Okręgowy odebrał od powódki oświadczenie, o którym mowa w uchwale Sądu Najwyższego z 15 września 2020 r., III CZP 87/19. W oświadczeniu tym powódka podała również, że w razie ustalenia przez sąd, że w umowie znajdują się postanowienia niedozwolone i po ich usunięciu umowa nie może być dalej wykonywana, nie wyraża zgody na utrzymanie umowy w dotychczasowym kształcie, a zgadza się na jej upadek czyli nieważność umowy (k. 642). Co oczywiste, nie mogła w toku postępowania apelacyjnego rozszerzyć żądania pozwu ani występować z nowymi roszczeniami (art. 383 k.p.c.), w szczególności nie mogła zmodyfikować żądania zapłaty w ten sposób, by wiązać

je również z twierdzeniem o niemożności utrzymania umowy po wyeliminowania z niej klauzul abuzywnych, skutkującej upadkiem umowy. W odpowiedzi na złożone przez powódkę oświadczenie pozwany podniósł zarzut zatrzymania (k. 649).

Niepełna ocena prawna roszczenia będącego przedmiotem sporu nie stanowi co do zasady nierozpoznania istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. W przedmiotowej sprawie jednak pouczenie powódki o skutkach abuzywności postanowień umownych i odebranie od niej odpowiednich oświadczeń dopiero w toku postępowania apelacyjnego wraz z niedostatkami oceny prawnej skutków abuzywności klauzul umownych, której Sąd Rejonowy w istocie nie przeprowadził, determinowały konieczność wydania orzeczenia kasatoryjnego. Istota sprawy sprowadza się bowiem nie tylko do zbadania abuzywności poszczególnych postanowień, lecz również do zbadania skutków, jakie abuzywność ta może wywoływać, i skonfrontowanie tych skutków z roszczeniem poddanym pod osąd przez powódkę, skoro złożone w toku postępowania apelacyjnego oświadczenie sugeruje wolę rozszerzenia podstawy żądania konsumenta, zaś wystosowane na etapie postępowania apelacyjnego pouczenie, w świetle obowiązującej procedury cywilnej, nie realizuje na tym etapie postępowania standardów ochrony konsumenta przewidzianych w dyrektywie nr 93/13.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁵ w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

[SOP]

[ł.n]